

**РОЗРАХУНОК ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ
В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ**

Постановка проблеми. У типовій навчальній програмі дисципліни «Охорона праці в галузі» визначено, що під час організаційно-управлінської діяльності студенти мають володіти такими основними професійними компетенціями з охорони праці:

- впровадження організаційних і технічних заходів з метою поліпшення безпеки праці;
- здатність до організації діяльності виробничого колективу з обов'язковим урахуванням вимог охорони праці;
- управління діями щодо запобігання виникненню нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві;
- впровадження ефективного розподілу функцій, обов'язків і повноважень з охорони праці у виробничому колективі [5, с. 3].

Для майбутніх менеджерів вказані професійні компетенції є досить важливими, оскільки становлять основу майбутньої професійної діяльності. Однак, заходи з охорони праці на підприємстві потребують затрат фінансових ресурсів підприємства. Для керівника надзвичайно актуальним є питання скільки потрібно коштів для створення здорових та безпечних умов праці, але в умовах ринкової економіки прийняття будь-якого управлінського рішення, в тому числі і з охорони праці, потребує економічного обґрунтування. Тому, ми вважаємо доцільним вивчення методики розрахунку економічної ефективності заходів з охорони праці на підприємстві в процесі вивчення курсу «Охорона праці» майбутніми менеджерами.

Аналіз попередніх досліджень. Теоретичні проблеми поліпшення умов праці з точки зору економіки праці розглядалися І. Бестужев-Ладою, М. Бухалковим, Л. Владимировою, Б. Генкиним, А. Кравченко, В. Куликовим, Ю. Кучілінім, Ю. Остапенко, Б. Сербиновским, С. Струмиліною та ін. У своїх роботах вони розкривають поняття умов праці, як фактора, необхідного для раціонального використання трудового потенціалу, що впливає на структуру заробітної плати.

Соціально-економічна ефективність заходів з охорони праці розглядалася в роботах С. Гендлера, Д. Господарікової, Ф. Громової, Н. Калініної, В. Макушина, В. Носова, Б. Петухова, Г. Саєнко, А. Соловійова, Г. Черкасова та ін. У цих роботах розкривається взаємозв'язок соціальних і економічних показників стану охорони праці та їх вплив на ефективність діяльності підприємства.

Метою статті є дослідження методики розрахунку економічної ефективності заходів з охорони праці на підприємстві та обґрунтування необхідності її вивчення в процесі підготовки менеджерів.

Виклад основного матеріалу. Серед причин несприятливих умов праці в Україні слід назвати такі:

- невідповідність значної частини техніки санітарно-гігієнічним нормам, ергономічним або технічним вимогам безпеки;
- моральний і фізичний знос більшості функціонуючого обладнання;
- соціально-трудові відносини щодо умов праці не стимулюють роботодавців покращення виробничого середовища [3, с. 12].

Поліпшення умов з безпеки виробничого процесу вимагає значних матеріальних витрат коштів. Але в умовах ринкової економіки керівник прийме рішення про збільшення фінансування охорони праці, якщо це буде мати економічну підставу.

Розглядаючи витрати з охорони праці, слід зазначити, що вони також поділяються на:

- доцільні витрати, спрямовані на збереження здоров'я працівників, раціональне витрачання життєвих сил на відновлення працездатності;
- частково доцільні витрати, що включають видатки за пільгами і компенсаціями через несприятливі умови;
- недоцільні витрати, що обумовлюють підвищення собівартості продукції, зниження її обсягу тощо.

Існує декілька як вітчизняних так і закордонних методик для визначення ефективності заходів з охорони праці, але чітких загальноприйнятих алгоритмів немає. Ця ситуація пояснюється тим, що:

- в системі бухгалтерського обліку не передбачено виділення всіх витрат, які спрямовуються на охорону праці;
- система звітності з охорони праці фіксує лише певні види таких затрат;
- витрати на охорону праці частково мають імовірнісний характер [4, с. 26].

Для того, щоб познайомити майбутніх менеджерів з методикою оцінки економічної ефективності заходів з охорони праці, ми включили в програму практичне заняття на тему «Розрахунок економічної ефективності заходів з охорони праці».

Економічну ефективність заходів з охорони праці студенти розраховують з метою:

- економічного обґрунтування планових заходів, необхідних для вибору оптимальних варіантів технологічних, ергономічних та організаційних рішень;
- визначення фактичної ефективності заходів щодо поліпшення умов і охорони праці;
- оцінки результатів управління виробництвом на різних рівнях;
- розрахунку необхідних витрат для приведення умов праці на робочих місцях відповідно до нормативних вимог;
- визначення раціональних розмірів матеріального стимулювання працівників підприємства, науково-дослідних, конструкторських і проектних організацій за розробку і впровадження працезахоронних заходів.

В основі оцінки економічної ефективності заходів з охорони праці знаходиться порівняння суми витрат на охорону праці з розміром можливих збитків від виробничого травматизму та професійного захворювання.

Збитки підприємства, пов'язані з недосконалістю заходів з охорони праці бувають:

- унаслідок виробничого травматизму та професійних захворювань;
- унаслідок ушкодження виробничих фондів.

Оцінку збитків унаслідок виробничого травматизму та професійних захворювань визначаємо за результатами звітності підприємства, враховуючи такі статті:

- виплати за листками непрацездатності у зв'язку з невиходом на роботу внаслідок нещасного випадку та професійного захворювання;
- виплати потерпілому внаслідок виробничого травматизму, які сплатило підприємство;
- виплати зарплат працівникам за час вимушеного простою та особам, залученим до ліквідації наслідків аварії чи нещасного випадку;
- затрати на ліквідацію наслідків аварії чи нещасного випадку;
- збитки внаслідок того, що потерпілий вибув з виробничого процесу;
- витрати на заміну потерпілого;
- інші витрати [4, с. 27].

Структура збитків підприємства внаслідок ушкодження виробничих фондів та методи їх розрахунків наведена в таблиці 1.

Після підрахунку збитків підприємства, що пов'язані з недосконалістю заходів з охорони праці, визначаємо заходи з поліпшення безпеки праці, які будуть впроваджені та річну суму витрат на охорону праці.

Таблиця 1

Структура збитків підприємства внаслідок ушкодження виробничих фондів

№	Категорія витрат	Склад витрат	Спосіб розрахунку
1	Витрати відсутні	Відсутні ушкодження виробничих фондів	-
2	Незначні витрати	Обладнання та устаткування потребують позапланового ремонту	Сума, що наближено становить 20 – 40 % балансовій вартості одиниці виробничих фондів
3.	Середні витрати	Існує потреба позапланового ремонту та додаткових відновних робіт	Сума, що наближено дорівнює балансовій вартості одиниці виробничих фондів
4.	Значні витрати	Ушкоджено дві і більше одиниць виробничого обладнання, необхідний позаплановий ремонт та інші відновні роботи	Сума, що рівна балансовій вартості ушкоджених одиниць виробничих фондів
5.	Критичні витрати	Деякі одиниць виробничих фондів вийшли з ладу	Сума перевищує балансову вартість зруйнованого обладнання

Отриману суму витрат на охорону праці варто зменшити на суму річної економії підприємства від заходів щодо поліпшення безпеки праці. Для вказаного підприємства ми визначили основні напрямки заходів з поліпшення безпеки праці, тому визначаємо систему показників економії, яка можлива внаслідок упровадження цих заходів.

Наприклад, на підприємстві передбачені:

- заходи, направлені на зменшення рівня професійної захворюваності;
- виробничого травматизму;
- заходи, направлені на зменшення плинності кадрів через умов праці.

Унаслідок упровадження перерахованих заходів матимемо економію витрат від поліпшення безпеки праці, що складатиметься з таких статей:

- економії від зниження професійної захворюваності;
- економії зарплати за рахунок зростання продуктивності праці;
- економії від зменшення випадків травматизму;
- економії від зниження плинності кадрів;
- економії від скорочення пільг і компенсацій за роботу в несприятливих умовах.

Розрахунок указаних статей економії здійснюємо в такій послідовності:

1. Скорочення витрат робочого часу за рахунок зменшення рівня професійної захворюваності та виробничого травматизму за певний час ΔD визначаємо за формулою:

$$\Delta D = \frac{D_1 - D_2}{100} \cdot C_3,$$

де D_1 , D_2 - кількість днів непрацездатності через хвороби або травми на 100 працівників відповідно до і після вжиття заходів; C_3 - річна середньооблікова чисельність працівників, осіб.

2. Зростання продуктивності праці ΔW розраховується за формулою

$$\Delta W = \frac{\Delta D \cdot Z_B}{P_{II}} \cdot 100\%$$

де Z_B – вартість виробленої продукції за зміну на одного працівника промислово-виробничого персоналу; P_{II} – вартість річної товарної продукції підприємства.

3. Річна економія зарплати E_3 за рахунок зростання продуктивності праці при зменшенні рівня захворюваності і травматизму обчислюється за формулою:

$$E_3 = \frac{\Delta W \cdot Z_P \cdot \mathcal{C}_{cp}}{100},$$

де \mathcal{C}_{cp} – середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу; Z_P – середньорічна заробітна плата одного працівника з відрахуваннями на соціальне страхування.

4. Річна економія на собівартості продукції E_c за рахунок зменшення умовно постійних витрат установлюється так:

$$E_c = \frac{Y \cdot \Delta \mathcal{D} \cdot Z_B}{P_{II}}$$

де Y – умовно постійні витрати у виробничій собівартості річного обсягу товарної продукції.

5. Економія за рахунок зменшення коштів на виплату допомоги з тимчасової непрацездатності визначається за формулою:

$$E_{cc} = \Delta \mathcal{D} \cdot \mathcal{P}_D$$

де \mathcal{P}_D – середньоденна сума допомоги з тимчасової непрацездатності.

Річна економія за рахунок зниження рівня захворюваності становить:

$$E_{pz} = E_3 + E_c + E_{cc}.$$

6. Економія від зменшення плинності кадрів визначається за формулою:

$$E_{ПК} = (\mathcal{C}_{31} - \mathcal{C}_{32}) \cdot \mathcal{D}_{II} \cdot Z_B,$$

де \mathcal{C}_{31} , \mathcal{C}_{32} – кількість працівників, що звільнилися за власним бажанням через несприятливі умови праці до і після впровадження заходів з охорони праці, \mathcal{D}_{II} – середня тривалість перерви в роботі звільненого при переході з одного підприємства на інше, Z_B – середньоденна вартість виробленої продукції на одного працівника промислово-виробничого персоналу [1, с. 66-67].

Після підрахунку суми можливих збитків підприємства, що пов'язані з недосконалістю заходів з охорони праці та суми витрат на охорону праці робимо висновок про доцільність чи недоцільність кожної статті витрат.

Такий аналіз варто проводити за декілька років з метою порівняння темпів зростання показників, оскільки заходи з поліпшення безпеки праці окупаються в більш віддаленому періоді ніж календарний рік.

Для виконання практичного заняття кожен студент одержує вихідні дані за індивідуальним варіантом (звітність підприємства за три роки) та оформляє звіт за результатами проведеної роботи. Під час виконання такої роботи студенти знайомляться із можливістю вартісного вираження заходів з поліпшення безпеки праці та навчаються приймати економічно обґрунтовані рішення в процесі організації системи охорони праці на підприємстві.

Висновки. Визначення економічної ефективності заходів з охорони праці є одним з актуальних питань, яке вирішує менеджер під час своєї професійної діяльності. Відомо, що здійснення заходів з поліпшення умов і охорони праці чинить стимулюючий вплив як

на економічні, так і соціальні результати виробництва, однак перед керівником стоїть завдання: які заходи є економічно доцільними та ефективними, підвищують продуктивність праці, раціональне використання основних виробничих фондів.

Необхідність розробки і застосування економічних методів впливу на охорону праці, стимулювання всіх осіб та підрозділів, які беруть участь у виробничих процесах спричинена неефективністю чинних на підприємствах адміністративних форм і методів управління. Враховуючи це, вимогам охорони праці в процесі підготовки менеджерів слід надати економічну інтерпретацію.

Література:

1. Гандзюк М.П. Основи охорони праці: Підручник. 5-е вид. / М.П. Гандзюк, Є.П. Желібо, М.О. Халімовський. – К.: Каравела, 2011. – 384 с.
2. Дементий Л. В. Охрана труда в автоматизированном производстве. Правовые и организационные основы / Л. В. Дементий, А. Л. Юсина. – Краматорск: ДГМА, 2007. – 140 с.
3. Керб Л. П. Основи охорони праці: навч. посібник / Л. П. Керб. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 216 с.
4. Малихін О. Структура збитків підприємства внаслідок травматизму на виробництві / Олег Малихін // Науково-виробничий журнал «Охорона праці». - №8. – 2012 р. – С.26-27
5. Типова навчальна програма нормативної дисципліни «Охорона праці в галузі» для вищих навчальних закладів для всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційними рівнями «спеціаліст», «магістр»/ Уклад. О.І. Запорожець, К.Н. Ткачук, А.В. Русаловський та ін.. – К., 2011. – 15 с.

В статті наведено методичну розробку практичного заняття з дисципліни «Охорона праці», в якому проводиться розрахунок економічної ефективності заходів з охорони праці на підприємстві на основі порівняння суми витрат на охорону праці з розміром можливих збитків від виробничого травматизму та професійних захворювань.

Ключові слова: охорона праці, економія, економічна ефективність, фахова підготовка.

В статті приведена розробка практичного заняття, в якій здійснюється розрахунок економічної ефективності заходів по безпеці праці на підприємстві на основі порівняння суми витрат на охорону праці з величиною можливих втрат внаслідок виробничого травматизму та професійних захворювань.

Ключевые слова: охрана труда, экономия, экономическая эффективность, профессиональная подготовка.

In the article is brought development of the practical occupation in which is realized calculation to cost-performance action on safety of the labor on enterprise on base of the comparison of the bag of the expenses on guard of the labor with value of the possible losses in consequence of professional diseases.

Keywords: safety measures, economy, cost-performance, training.